

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИВЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядається методика організації та проведення модерації як інноваційної інтерактивної навчальної технології в системі опанування економічних знань.

Ключові слова: освіта, навчання, модерація, інноваційні навчальні технології, інтерактивне навчання, проблемно-орієнтоване навчання, конкурентоспроможність підприємства.

Постановка проблеми. Вітчизняна система освіти в останнє десятиліття характеризується постійними змінами, які, з одного боку, є свідченням її євроінтеграційної зорієнтованості, а з іншого – усвідомлення та розуміння на державному рівні важливості знань у розвитку сучасного суспільства. Однак попри увесь часто формально-декларативний радикалізм цих змін, не доводиться говорити про суттєві зрушення у самому змісті освіти. Українська система освіти була і залишається «банківською», тобто такою, що зорієнтована на «накопичення» і відтворення знань тими, хто навчається, «оперта на механістичному, статичному, натуралістичному, просторовому погляді на свідомість, вона обертає учнів на об'єкти-приймачі. Вона скеровується на контроль мислення й дії, виховує людину в дусі пристосування до існуючого світу й гальмує творчу енергію» [1, с. 59]. Свого часу Ж.-П. Сартр називав такі підходи «годуванням» в освіті, а Е. Тоффлер зрештовує у тому ж дусі: «...Освіта «виробляється» вчителем і «споживається» учнем» [2, с. 52]. Наслідком цього є послаблення інтересу до навчання й посилення протистояння між учнями та вчителями, студентами й викладачами. Авторитаризм учителів і догматизм у навчанні є її домінуючими ознаками, а відтак – далеким від проголошуваних гуманістичних принципів.

Сьогодні такий деформований стан вітчизняної освіти, на жаль, не лише не зазнає протилежних за напрямком змін, а ще й суттєво погіршується. Наприклад, широкомасштабне впровадження в освіту тестової форми контролю знань, яка, як наголошується, дозволяє вирішити низку освітніх і соціальних проблем, найголовнішими з яких є об'єктивність оцінювання знань тих, хто навчається, і подолання корупції в системі освіти. Тобто тест постає як своєрідна освітня панацея. Однак це є далеким від істини. Зокрема, підготовка тестових завдань відбувається у вкрай стислі строки, а у вищій школі нерідко й без належного методичного забезпечення для тих, хто їх готує. Якість таких тестів є сумнівною, а об'єктивність оцінювання – і поготів. Оцінка з «нагороди», за В.Сухомлинським, перетворюється на «покарання».

Крім того, перевірка знань студентів під час кожного семінарського чи практичного заняття за допомогою тестових завдань, на що сьогодні орієнтують викладачів, теж не сприяє вирішенню поставлених завдань, а швидше перетворюється на бюрократичну самоціль. Ми чомусь, «чужого навчаючись», цілком забуваємо про своє. В. Сухомлинський слушно застерігав: «Не допускайте, щоб єдиною метою перевірки знань було – поставити учневі оцінку» [3, с. 464]; «нехай оцінок буде менше, але кожна з них хай буде вагомішою, значнішою» [3, с.

465]. Педагог світового рівня вказував також і на те, що слід «уникати запитань, відповіді на які точно повторювали б те, що викладав учитель чи заучене з книжки» [3, с. 466]. А саме таким є тестове завдання, відповідь на яке зазвичай не потребує розуміння, а лише заучування. Бо «що більше учні працюють над накопиченням внесків, вкладених у них, то менше вони плакають власну критичну свідомість, що могла б розвинути в результаті їхнього втручання в навколишній світ у ролі перетворювачів цього світу. Що довірливіше вони приймають накинуту їм пасивну роль, то більше стають схильні просто адаптуватись до такого світу, який він є, і звикають до нав'язаної вчителем фрагментарної реальності» [1, с. 55]. Таким чином, тест – це не лише контроль над мисленням і діями тих, хто навчається, але й тих, хто навчає. Дж. Д'юї слушно зауважував: «Єдиною свободою, важливістю якої не зменшується, є свобода розуму, тобто свобода спостережень і суджень, що здійснюються з певною корисною метою» [4, с. 57]. У наших умовах усі ці свободи знехтувані.

А отже, хоч як би це парадоксально не звучало, але навіть у контексті Болонського процесу нинішні вітчизняні освітні тенденції є віддзеркаленням вчорашнього дня. Загальна парадигма функціонування української освіти і надалі залишається зорієнтованою на уніфікованість, що було характерним для періоду промислових революцій і конвеєрного виробництва. Вона «не надає можливостей для пошукової діяльності, а отже – і формування предметних та життєвих компетенцій» [5, с. 12]. Потреби ж сьогодення вимагають від сучасного фахівця не лише знань і механістичних умінь, але й здатності критично осмислювати назрілі проблеми, творчо підходити до їх подолання і з усією відповідальністю брати участь у творчій трансформації реальності, а відтак відчувати свою причетність і потрібність. Для цього слід «відмовитися від застосування гамівних сорочок і кайданів, якщо ми хочемо, щоб особи розвивали в собі зародки інтелектуальної свободи, без якої ми не матимемо впевненості у справжньому і безперервному розвитку» [4, с. 57]. Реалізація таких завдань бачиться у зміщенні освітнього акценту з нарративного у бік проблемно-орієнтованого навчання, тобто створення таких умов, «у яких знання на рівні доктрини замінюється істинним знанням на рівні логосу» [1, с. 62] через рівноправний діалог дійових осіб пізнання – учителя і учня, викладача і студента.

Однією з методик, яка у своїй основі спрямована на проблемно-орієнтоване навчання, є методика модерації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-прикладні аспекти застосування у навчальному процесі інтерактивних технік доволі широко представлено у вітчизняній та зарубіжній літературі. Вони зазвичай відомі і не потребують окремого розгляду. Однак питання методики модерації практично не висвітлюються у вітчизняних публікаціях на цю тему, за винятком статті К. Ріхтер [6] у колективній праці «Інноваційні методи навчання менеджерів». Серед нечисленних доступних зарубіжних праць стосовно модерації заслуговують на увагу розробки А. Едмюллера, Т. Вільгельма, Й. Тепфера [7; 8]. Проте за своєю спрямованістю і змістом вони не орієнтовані на навчальний процес і становлять інтерес лише з теоретичного погляду. Теоретичною спрямованістю характеризуються й праці І. Лазаренка [9], А. Петрова [10]. Окрім іншого, у них зосереджено увагу на доцільності використання модерації у навчальному процесі. Теоретичні й прикладні питання модерації та її використання з навчальною метою, адаптованою для перепідготовки управлінських кадрів, детально представили Л. Александрова, К. Ріхтер, В. Лисков-Штреве [11]. Але у згаданій розробці увага

авторів акцентується лише на управлінських питаннях. Відтак постає потреба висвітлення теоретико-методичних питань застосування модерації в середовищі студентів-економістів.

Мета статті. ознайомити з однією із дієвих сучасних інтерактивних технологій проблемно-орієнтованого навчання – модерацією, яка дозволяє не лише актуалізувати набуті знання студентів, активізувати їх мислення, але й здобути нові знання, адекватні реаліям часу.

Матеріали та результати дослідження. Термін «модерація» походить від італійського «moderare», що означає «пом'якшувати», «послаблювати», «стримувати». У сучасному значенні під модерацією розуміють спеціальну технологію інтерактивного навчання, завдяки якій групова робота студентської аудиторії стає більш цілеспрямованою і структурованою [10, с. 9]. Або ж, висловлюючись конкретніше, модерація – це метод, який у невимушеній колегіальній атмосфері і за самостійної участі кожного учасника дозволяє цілеспрямовано, ефективно і конструктивно розглядати теми, проблеми і завдання, зосередившись на їхньому змісті.

Використання модерації у навчальному процесі вищої школи передбачає знання її техніки, що є доволі оригінальним і дещо незвичним у тому розумінні, що у своїй основі спирається практично на більшість загальних і спеціальних навчальних закономірностей та дидактичних принципів, а в основу розробки її мети, змісту і методів «покладені педагогічні, психологічні і соціальні аспекти, зорієнтовані на забезпечення комфортності в групі кожного учасника, на формування їхньої спрямованості для досягнення результатів» [9]. Модерація дозволяє повною мірою реалізувати усі функції навчального процесу: освітню, виховну, розвивальну. До того ж техніка модерації органічно поєднує найважливіші навчальні методи і прийоми, що активізують студентську аудиторію: аналізу і синтезу, систематизації та класифікації, роботи у малих групах та індивідуальної роботи, узагальнення і «мозкового штурму», унаочнення і презентації, орієнтації на результат і зворотного зв'язку тощо. Їх використання не лише передбачає особисту відповідальність кожного учасника за свої дії і досягнення спільного результату, але й орієнтовані на перенесення набутих знань у повсякденну практику. Ця особливість модерації є надзвичайно важливою і актуальною, оскільки дозволяє скоротити розрив між набутими теоретичними знаннями і їх практичним застосуванням. Іншою особливістю модерації є те, що вона дозволяє викладачеві «організувати навчальний процес таким чином, щоб знання не відштовхували учнів, а радше притягували їх; не лише приносили безпосереднє задоволення, а й стимулювали подальше навчання» [4, с. 28].

Заняття з використанням техніки модерації в освітній практиці традиційно проводять під завершення навчального курсу. Це дозволяє, з одного боку, зосередити увагу студентів на ключових питаннях навчальної дисципліни, а з іншого – акцентувати на її основних практичних аспектах та можливостях їх творчого застосування. Як експеримент, зорієнтований на реалізацію дослідницьких цілей у навчальному процесі, модерацією можна розпочати вивчення дисциплін, особливо тих, що викладаються студентам на старших курсах. Такий підхід дозволяє викладачеві щоразу звертатися до результатів модерації чи то з ілюстративною метою, чи то з дискусійною. Але у кожному разі це сприяє не лише кращому засвоєнню нового матеріалу, а головне – підвищує самооцінку студентської аудиторії, спонукає до навчання.

Надзвичайно важливим кроком у підготовці модерації є постановка проблеми чи теми для обговорення, оскільки вони повинні стосуватися кожного учасника і акцентувати на ролі кожного у їх вирішенні. Успіх модерації значною мірою залежить від того, яке конкретне питання ставитиметься на обговорення. Добре сформульованим питанням є питання, яке чітко окреслює проблему, але не обговорює її, воно – виразне, стосується суті проблеми, але не викликає спору, сум'яття чи блокування з боку учасників. Окрім цього «необхідно добиватися такого формулювання питання, яке провокує до дії і передбачає відповідь ключовими словами. Питання у модерації повинне спиратися на досвід присутніх, а не виявляти їхні знання» [11, с. 25]. Саме модерація дозволяє досягти того, що В. Сухомлинський називав трансформацією знань. «Ідеться про таке поступове мислене заглиблення в знання, в результаті якого учень щоразу, повертаючись до вивченого раніше, бачить у фактах, явищах, закономірностях щось нове, розглядає, аналізує якісь нові сторони, риси, особливості фактів, явищ, закономірностей» [3, с. 466].

Так, наприклад, для студентів економічних спеціальностей при вивченні будь-якої з прикладних дисциплін, пов'язаних з економікою підприємства, можна провести модерацію на тему: «Конкурентоспроможність підприємства». Метою такого заняття є:

- встановити основні чинники конкурентоспроможності підприємства;
- окреслити внутрішні чинники, що стримують досягнення підприємством конкурентоспроможного рівня;
- розробити заходи, спрямовані на вирішення існуючих проблем у колі означеної теми.

Одразу слід зазначити, що і тема модерації, і її мета можуть бути попередньо визначені самими учасниками-студентами. Це – ще одна із суттєвих переваг модерації, оскільки «найбільшим недоліком традиційної освіти є нездатність забезпечити активну участь учня у формуванні мети навчання» [4, с. 62].

Модерацію на задекларовану тему слід розпочинати із настановчого питання-завдання: «Чинниками конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах є...». При цьому студентам пропонується, скажімо, чотири варіанти відповіді, які у виді таблички заздалегідь підготовлені на аркуші ватману чи на фліпчарті (табл. 1). Наставочне питання при усій своїй позірній простоті є надзвичайно важливим, оскільки саме від результатів відповіді на нього залежить напрямок, в якому далі йтиме модерація.

Таблиця 1

Чинниками конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах є...

зовнішні	більшою мірою зовнішні, аніж внутрішні	більшою мірою внутрішні, аніж зовнішні	внутрішні

Індивідуальне бачення відповіді на настановче питання кожен учасник виявляє за допомогою клейкої маркувальної позначки, яку приклеює у

відповідному полі таблиці. Після цього кожному студенту пропонується стисло обгрунтувати свою відповідь.

За результатами обговорення викладач-модератор скеровує роботу групи в обраному напрямку. Наступний етап заняття розпочинається проблемним питанням. Наприклад, «внутрішніми чинниками конкурентоспроможності підприємства є...». Кожен студент отримує 3-5 модерацийних карток (залежно від чисельності студентської аудиторії та очікуваної кількості відповідей) і заповнює їх, висловлюючи у такий спосіб своє бачення і розуміння проблеми. За допомогою пінборду (коркової дошки) чи в інший спосіб отримані на картках відповіді модератор групує за кластерами і створює реєстр тематичних напрямків (реєстр чинників). У разі виникнення спірного питання щодо розміщення картки у тому чи іншому кластері визначальне рішення відводиться її авторові. В усіх інших випадках автор картки залишається анонімним. Після того як сформовані кластери, кожному з них учасники дають назви. Кластери підписуються обраними назвами. Модератор зачитує їх, а потім – фіксує на аркуші ватману чи фліпчарті. Цей реєстр, з одного боку, відображає перелік внутрішніх чинників конкурентоспроможності підприємства стосовно сучасних економічних умов, а з іншого, є основою для наступного етапу модерації, позаяк на його основі формулюється ранжувальне питання: «Які внутрішні чинники знижують конкурентоспроможність вітчизняного підприємства?».

На цій стадії за допомогою поданої нижче схеми (табл. 2) виділяються 3-4 найважливіші чинники, які, на думку аудиторії, є гальмом у досягненні конкурентоспроможного рівня вітчизняними підприємствами на сучасному етапі розвитку національної економіки.

Таблиця 2

**Які внутрішні чинники
знижують конкурентоспроможність вітчизняного підприємства?**

Чинники	Важливість	Ранг
1	2	3
1.		
2.		
3.		
і т. д.		

З цією метою у першу графу таблиці вноситься реєстр чинників (назви кластерів, встановлені на передньому етапі модерації), а у другій - кожен студент за допомогою трьох маркувальних цятток виділяє лише ті з них, які, на його переконання, є такими, що знижують конкурентоспроможність вітчизняних підприємств. Після цього у третій графі таблиці модератор виводить ранг кожного з наведених чинників і акцентує увагу на найважливіших. Останні беруться за основу для поділу студентської аудиторії на малі групи з метою проведення проблемного аналізу. Кожна мала група займається одним із виділених проблемних напрямків за схемою, що подається у виді табл. 3. При цьому поділ студентської аудиторії на малі групи може відбуватися як за допомогою спеціальних методик, так і за бажанням кожного з учасників.

Схема для роботи у малих групах

У чому виявляється проблема?	Що може бути причиною проблеми?	Що слід зробити для подолання проблеми?	Які можуть виникнути перепони?
1. 2. і т.д.			

Поряд з опрацюванням проблем усі групи отримують вказівку обдумати і узгодити презентацію отриманих результатів.

Завершальним етапом модерації є презентація результатів роботи малих груп і підбиття остаточних підсумків.

У цьому процесі, як і в попередніх та наступних, викладач-модератор не повинен нав'язувати свої думки і оцінювати міркування учасників.

Одним із варіантів завершення модерації є пропозиція усім її учасникам клеїти маркувальні позначки на площину з системою координат, наприклад, «корисно – важливо» (рис. 1), що дозволяє у такий простий спосіб отримати зворотний зв'язок й оцінити зусилля не лише викладача-модератора, але й студентської аудиторії.

Опісля кожен учасник відповідає на такі запитання:

- Що ви винесли із обговорення?
- Що для вас було найважливішим?
- Що б ви хотіли сказати учасникам модерації?

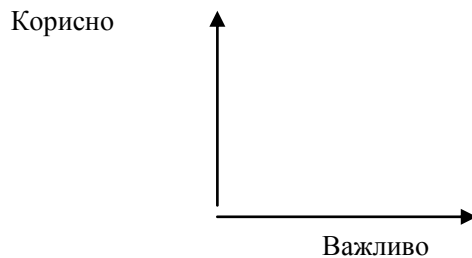

Рис. 1. Підбиття підсумків модерації

Щоб отримати цілісне розуміння технології модерації, слід у кількох словах окреслити роль викладача-модератора, яка є доволі специфічною впродовж усього заняття. Одне з головних завдань модератора – стежити і скеровувати хід та зміст групової бесіди, залишаючись при цьому нейтральним ведучим. Він не бере участі у змістовній частині дискусії, «відкидає власну думку, цілі і цінності» [8], за потреби ставить запитання, але не веде бесіду. Через запитання модератор активізує групу, допомагає учасникам залишатися відкритими по відношенню один до одного і стосовно обговорюваної теми. Модератор, як зазначалося вище, не оцінює міркувань і висловлювань учасників, їхній стиль чи поведінку, оскільки для нього не існує понять «правильний» чи «неправильний», «вірна» чи «невірна» відповідь. В остаточному підсумку такі дії дозволяють модераторові забезпечувати динамічну рівновагу в групі, підтримувати свій авторитет, не будучи при цьому авторитарним.

Підсумовуючи, слід зазначити, що «модерація не є панацеєю і не є чарівним засобом. Модерація – певний принцип дій, за допомогою якого Ви зберете команду, зможете систематизувати енергію та ідеї для роботи над спільними цілями» [7, с. 13]. Проведення заняття у формі модерації характеризується низкою переваг порівняно з традиційними формами навчання. Вона дозволяє усім учасникам сконцентруватися на суті, критично втручатися в реальність, а отримані результати є зрозумілими і доступними для всіх учасників. Модерація «постійно звертає увагу не на ті знання, які вже закріпилися в свідомості особи, а на ті, які виступають знаряддями й засобами відкриття нових сфер, що ставлять нові вимоги до існуючих здібностей до спостереження і розумової пам'яті» [4, с. 69]. Модерація підвищує рівень культури спілкування і дискусій, мотивації студентської аудиторії, а також ефективність спільної роботи в команді. Модерація дозволяє усунути суперечність між тими, хто навчає, і тими, хто навчається.

Висновки. Використання модерації та інших схожих інтерактивних навчальних методик з освітньою метою бачиться нам доволі перспективним. Такі навчальні методики, попри свою позірну простоту, зорієнтовані на цілісність знань та можливість їх застосування, не виходячи за межі аудиторії, а принципи, на яких вони базуються, є дещо відмінними від тих, які укоренилися в нашій освіті. Використання методики модерації становить реальну можливість протиставити самовираження і розвиток індивідуальності – насаджуванню згори; свободу дій – внутрішній дисципліні; навчання досвідом – навчання за допомогою учителів і підручників; максимальне використання можливостей сьогодення – підготовці до недалекого чи віддаленого майбутнього; набуття певних навичок і вмінь як засобів для досягнення кінцевої мети – набуттю їх у результаті вправ і тренувань; знайомство з динамічним світом – незмінним цілям і фактам.

Подальше дослідження проблеми вбачаємо у розробці не лише актуальних модераційних сценаріїв, але й у розробці та опануванні сучасним арсеналом навчальних методик. Адже від того, наскільки викладач обізнаний у сучасних технологіях, залежить рівень його професіоналізму, а відтак – ефективність занять.

Література

1. Фрейре П. Педагогіка пригноблених / Пауло Фрейре ; пер. з англ. – К. : Юніверс, 2003. – 168 с.
2. Тоффлер Е. Третя хвиля / Елвін Тоффлер ; пер. з англ. – К. : Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / Василь Олександрович Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 2. – К. : Вид-во «Радянська школа», 1976. – С. 419-654.
4. Д'юї Дж. Досвід і освіта / Дж. Д'юї ; пер. з англ. – Львів : Кальварія, 2003. – 84 с.
5. Онищенко О. Держстандарт шкільної освіти: перевантаження / Оксана Онищенко // Дзеркало тижня. – 2011. – № 37. – С. 1, 12.
6. Ріхтер К. Модерація / Карен Ріхтер // Інноваційні методи навчання менеджерів: збірник методичних матеріалів. – К. : Вид-во «Логос», 2005. – С. 54-75.
7. Эдмюллер А. Модерация: искусство проведения заседаний, конференций, семинаров / А. Эдмюллер, Т. Вильгельм ; пер. с нем. – М. : Изд-во «Омега-Л», 2007. – 119 с.
8. Тепфер Й. Модерация как средство повышения эффективности работы на собраниях и заседаниях / Й. Тепфер // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : www.youthrussia.ru/files/moderaciya.doc.

9. Лазаренко И.Р. Модерация как форма повышения квалификации педагогов-учителей и руководителей образования / И.Р. Лазаренко // [Электронный ресурс]. – Режим доступа до журн. : www.informika.ru.

10. Петров А.В. Дискуссия и принятие решений в группе: технология модерации / А.В. Петров. – СПб. : «Речь», 2005. – 80 с.

11. Интерактивные методы подготовки менеджеров / Л. Александрова, К. Рихтер, В. Лысков-Штреве и др. – М. : Изд-во «Димитрейд График Групп», 2002. – 304 с.

Вашків А. П. ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассматривается методика организации и проведения модерации как инновационной интерактивной учебной технологии в системе овладения экономическими знаниями.

Ключевые слова: образование, обучение, модерация, инновационные обучающие технологии, интерактивное обучение, проблемно-ориентированное обучение, конкурентоспособность предприятия.

Vashkiv Alexander APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IS IN THE STUDY OF COMPETITIVENESS OF ENTERPRISE

The article analyzes the technique of organizing and conducting moderation as an innovative interactive learning technology in the mastery of economic knowledge.

Key words: education, educating, moderation, innovative teaching technologies, interactive educating, problem-oriented educating, competitiveness of enterprise.

Вашків О.П. - Тернопільській національний економічний університет, доцент кафедри економіки підприємств і корпорацій, кандидат економічних наук, доцент.

Стаття подана 15.11.11

УДК 338.332

Калина А.В.
м. Київ

СТИМУЛЮВАННЯ ЯК ФАКТОР АКТИВІЗАЦІЇ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядається необхідність створення моделі стимулювання, яка б враховувала особливості розвитку підприємства на певних етапах його становлення. При цьому важливо, щоб модель враховувала золотий принцип розподілу.

Ключові слова: трудовий потенціал, стимулювання, компоненти трудового потенціалу: здоров'я, освіта, професіоналізм, моральність, ментальність, вмотивованість, вміння працювати в колективі, активність, організованість; чинники, які впливають на трудовий потенціал.

Вступ. Трудовий потенціал – це складно структуроване соціально-економічне утворення, яке, з одного боку, має складну внутрішню структуру, а з іншого – це складнішу зовнішню. Хоча, на перший погляд, він і сприймається як проста категорія, яка прийшла на зміну трудовим ресурсам. Складається враження, що трудовий потенціал також «легко» можна стимулювати як і трудові ресурси. Однак це тільки на перший погляд, бо трудовий потенціал щодо людських ресурсів – це інтегральна оцінка кількісних і якісних характеристик економічноактивного